

ПОНЯТТЯ «ІНФОРМАЦІЙНІ ПРАВОВІДНОСИНИ»: ДОКТРИНАЛЬНО-ПРАВОВИЙ РАКУРС

CONCEPT OF "INFORMATION LEGAL RELATIONS": DOCTRINAL AND LEGAL PERSPECTIVE

Селезньова О.М.,

*доктор юридичних наук, доцент,
завідувач кафедри професійних та спеціальних правових дисциплін
ПВНЗ «Буковинський університет»*

Юсип Ж.П.,

*магістрант юридичного факультету
ПВНЗ «Буковинський університет»*

У статті проводиться аналіз наявних дефініцій поняття інформаційних правовідносин, сформульовано власне визначення «інформаційні правовідносини», здійснено загальну характеристику змісту інформаційних правовідносин. Зроблено акцент на визначенні інформації як об'єкта інформаційних правовідносин. Наведено докази того, що перспективним дослідженням у цій сфері є вироблення обґрунтованих пропозицій щодо вдосконалення правового регулювання інформаційних правовідносин.

Ключові слова: інформаційні відносини, інформаційні правовідносини, ознаки інформаційних правовідносин, інформація, інформаційна діяльність.

В статье проводится анализ существующих дефиниций понятия информационных правоотношений, сформулировано собственное определение «информационные правоотношения», осуществлена общая характеристика содержания информационных правоотношений. Сделан акцент на определении информации как объекта информационных правоотношений. Приведены доказательства того, что перспективным исследованием в этой сфере является разработка обоснованных предложений по совершенствованию правового регулирования информационных правоотношений.

Ключевые слова: информационные отношения, информационные правоотношения, признаки информационных правоотношений, информация, информационная деятельность.

The article deals with the content and structure of the informational relations and problems of the establishment of the uniform definitions are defined. It has been specified that scientists try to identify object of informational legal relations other than information (informational resources or informational funds). It has been proved that issue of the improvement of the legal regulation of the informational relations is urgent. It is connected not only with the development of the democratic transformation in the state and activity of the native and foreign social and democratic institutions in the research of abovementioned topic, but also with the concrete disadvantages of the valid norms of the domestic law.

Key words: information relations, information legal relations, signs of information legal relations, information, information activities.

Постановка проблеми. Сучасний період розвитку суспільства та держави характеризується значним зростанням ролі інформації та інформаційних технологій, що призводить до активізації інформаційної діяльності з приводу одержання, використання, поширення та зберігання інформації. Разом із тим розвиток інформаційних технологій та зміна ролі інформації в суспільстві призводять до необхідності переосмислення та оновлення інформаційного законодавства. Усе це зумовлює актуальність дослідження теоретико-методологічних аспектів наявних інформаційних правовідносин.

Про необхідність наукового аналізу інформаційно-правових відносин свідчить також інтерес багатьох учених до цієї проблеми. Такі науковці, як І.В. Арістова, В.М. Брижко, Р.А. Калюжний, А.І. Марущак, А.М. Новицький, В.С. Цимбалюк, В.О. Шамрай, М.Я. Швець та інші, у своїх працях дослідили ряд ключових аспектів правового регулювання суспільних інформаційних відносин та розробили базові теоретичні положення інформаційного права. Проте

на основі здійснених нами досліджень ми доходимо висновку, що в науковій літературі питання онтологічної сутності інформаційних правовідносин є досі відкритим, оскільки воно ще й досі не є концептуалізованим у рамках інформаційного права.

Метою статті є визначення вектору розгляду місця категорії «інформаційні відносини» в її доктринально-правовому ракурсі.

Виклад основного матеріалу. Інформація – одна з основ існування сучасного світу. Як зазначає А.О. Сіленко [8, с. 217], одним із найважливіших чинників формування та розвитку громадянського суспільства в Україні є наявність у суспільних структур і громадян можливості оперативного отримувати достовірну й об'єктивну інформацію з усіх питань життєдіяльності, які їх цікавлять, а також вільно обмінюватися нею. Вільне масове поширення інформації є ефективним засобом захисту прав і свобод людини, формування суспільної думки, адекватної подіям, що відбуваються, і реального впливу на саме суспільство й державну владу.

Інформаційні відносини (з огляду на швидку інформатизацію та спіралеподібний розвиток інформаційного суспільства) виникли значно раніше, ніж дістали свою правову регламентацію. Проте інформаційні правовідносини виникли після відповідної норми [6].

Інформаційні відносини характеризуються певним похідним характером і багатоаспектною. Підхід групи науковців [3, с. 75] щодо природи інформації, інформаційних відносин, за яким «дискусійними є практично всі основоположні питання теорії щодо інформації», можна повною мірою віднести і до інформаційних правовідносин. Окремі сторони цієї проблеми досліджувались уже на межі ХХ – ХХІ ст.

Розвиток теорії інформаційних правовідносин ґрунтується на принциповому розмежуванні їхніх типів. Інформаційні відносини безпосередньо пов'язані з формуванням, створенням, перетворенням та використанням інформації, зберіганням інформації, передачею і поширенням інформації тощо.

На цьому положенні фактично і ґрунтується принциповий розподіл відносин, які мають регулюватися на засадах влади й підпорядкування та на умовах угод. При цьому треба погодитися з А. Гевлич [2] стосовно того, що до такої системи логічно додати і відносини, «що виникають із приводу реалізації основних інформаційних прав і інтересів громадян України, інтересів суспільства і держави в інформаційній сфері».

Щодо поняття, то М.В. Фігель характеризує інформаційні правовідносини як урегульовані нормами інформаційного права суспільні відносини, учасники яких виступають носіями юридичних прав і обов'язків, що регулюють приписи щодо створення, розподілу та використання інформації, які містяться в цих нормах [9, с. 234]; за О.В. Синьоким, інформаційні правовідносини – це суспільні відносини, які виникають під час створення, розподілу та використання інформації та врегульовані нормами інформаційного права, учасники якого володіють відповідними юридичними правами та обов'язками [7, с. 98], існують й інші визначення. Безумовно, вони різняться між собою, оскільки мають за мету охопити у своєму змісті чимало відносин, серед яких:

- відносини, що виникають між суб'єктами інформаційного права у зв'язку зі створенням, володінням, поширенням, користуванням, зберіганням, доступом, охороною, знищенням інформації та регулюються головним чином нормами інформаційного законодавства;

- відносини, що виникають під час реалізації права на інформацію як субінститута права власності;

- відносини, що виникають між особливим колом суб'єктів інформаційного права;

- відносини, що мають адміністративно-правовий характер, однак формуються між учасниками інформаційного права;

- відносини, що виникають у процесі діяльності органів державної влади і місцевого самоврядування з приводу інформації щодо реалізації та захисту інформаційних прав і свобод юридичних та фізичних осіб, надання послуг інформаційного характеру, задоволення інформаційних потреб;

- відносини, пов'язані з існуванням інформаційного ринку та з використанням інформаційних технологій;

- відносини, пов'язані з регулюванням діяльності засобів масової інформації;

- відносини у сфері архівної та бібліотечної справи, а також статистичної та музейної діяльності;

- відносини, пов'язані із забезпеченням інформаційної безпеки;

- відносини, що формуються в інтернет-середовищі (е-відносини) як особливий та специфічний вид інформаційних відносин;

- міжнародні інформаційні відносини.

Деталізованому правовому регулюванню підлягають всі інформаційні відносини, які виникають під час руху інформації, формуються між специфічними суб'єктами та стосовно певного об'єкта. Щодо першого – це обов'язкова наявність суб'єкта владних повноважень або безпосередньо держави, щодо другого – це специфічний різновид інформації, яка належить державі або територіальним громадам. Окремі норми приватного права стають наскрізь пронизаними публічно-правовими принципами [4, с. 102]. Це говорить про складну онтологічну природу інформаційних правовідносин.

Не можемо погодитися з поглядами, що інформаційні правовідносини переважно є приватно-правовими та можуть характеризуватися через предмет і метод цивільного права, або що інформаційні відносини є публічно-правовими, походять від влади й виступають формою реалізації публічних інтересів.

Інформаційне право є комплексною галуззю законодавства. Тому норми, які формують галузь інформаційного права, поділяються на власні та запозичені. Запозиченими ми називаємо норми, які входять до складу інших галузей права, однак регулюють інформаційні правовідносини. З цього випливає, що інформаційні правовідносини (через свій комплексний характер) не можуть бути ані виключно приватними, ані виключно публічними. Приміром, інформаційні правовідносини, врегульовані нормами про діяльність Державного комітету телебачення і радіомовлення України, мають адміністративний характер, а отже, є публічними; інформаційні правовідносини, регламентовані нормами щодо інституту інформації як об'єкта права інтелектуальної власності, характеризуються цивільною природою і внаслідок цього є приватними. Тому ми можемо говорити, що інформаційне право знаходиться на межі приватних та публічних галузей права, а інформаційні відно-

сини включають до своєї системи як один вид, так і другий.

На наш погляд, під час розгляду цього питання варто використовувати саме таке формулювання – система інформаційних відносин включає і приватні, і публічні відносини. Застосування іншого формулювання (наприклад, «цивільно-правовий аспект інформаційних відносин» та «публічно-правовий аспект інформаційних відносин») зумовлює передумови трактування того, що конкретний вид інформаційних відносин передбачає як приватну, так і публічну природу, у той час, як конкретному інформаційному правовідношенню притаманна одна із зазначених характеристик [6, с. 211].

Інформаційні правовідносини, виступаючи різновидом правовідносин загалом, характеризуються і всіма їх ознаками: виникають на підставі інформаційно-правової норми; виступають як форма реалізації інформаційно-правової норми; мають вольовий характер; зумовлені інтересами держави; гарантуються державним примусом тощо.

Специфічні ознаки інформаційних правовідносин зумовлені предметом та методом регулювання. Передусім це стосується сфери регулювання – інформаційної системи держави, визначення меж інформаційної діяльності держави. Так, В.С. Цимбалюк зазначає, що головною особливістю інформаційних правовідносин є те, що вони виступають юридичною формою вираження та закріплення інформаційних відносин, які, у свою чергу, є формою певних публічних відносин [10, с. 11]. Т.А. Костецька також підкреслює, що інформаційні правовідносини перебувають у сфері впливу держави як відносини, що виникають у процесі інформаційної діяльності суспільства, держави, засобів масової інформації в інформаційній сфері [5, с. 64]. На підставі цього ми доходимо до сприйнятого більшістю положення, що інформаційні правовідносини є юридичною формою вираження інформаційних відносин, де останні можуть існувати виключно в правовій формі.

Суттєвою ознакою інформаційних правовідносин є їх інформаційний характер. Це зумовлюється змістом інформаційних правовідносин, які виникають, змінюються і припиняються саме під час формування, поширення й використання інформації, необхідної для існування держави, забезпечення потреб суспільства та територіальних громад.

Не можна сперечатися з принциповою роллю держави в інформаційній діяльності як суб'єкта, який організує обіг інформації. З приводу цього В.Д. Гавловський аргументовано зауважує: «В основі будь-яких інформаційних відносин лежить вольовий вплив держави на учасників інформаційних відносин із метою задоволення публічних інтересів держави завдяки, може, навіть певному

обмеженню майнових інтересів перших» [1, с. 85]. При цьому хотілося б підтримати два зауваження вченого. По-перше, в такому контексті точніше говорити про будь-які відносини, що врегульовані інформаційно-правовими нормами, інформаційні правовідносини, бо інформаційні відносини як сфера правового впливу передбачають участь у цьому й інших правових норм, природа яких пов'язана з диспозитивними засобами впливу на поведінку учасників. По-друге, важко погодитись із тим, що задоволення майнових інтересів держави в режимі інформаційних відносин здійснюється шляхом обмеження майнових інтересів інших учасників [1, с. 83].

Висновки. Беручи до уваги як розглянуті, так й інші наукові дослідження, можна зробити такі висновки:

1. Інститут інформаційних правовідносин є фундаментальним для інформаційного права. Під інформаційними правовідносинами доцільно розуміти вид правових відносин, які проявляють себе як однорідні зв'язки між державою, державними органами, юридичними та фізичними особами, об'єднаннями громадян, що здійснюються на внутрішньодержавному та міждержавному рівні в інформаційній та інших сферах із приводу створення, поширення, знищення, зберігання, охорони і захисту інформації та мають нормативно-комплексний характер.

2. Складність юридичної природи та потреба у деталізованій нормативно-правовій регламентації розкривається через класифікацію інформаційних правовідносин, яку доцільно проводити за такими критеріями, як: метод правового регулювання, функції, якість, кількість осіб, характер обов'язків, зобов'язання учасників, характер змісту, вид галузі законодавства (що здійснює регламентацію), сфера поширення, тривалість у часі, призначення, співвідношення прав і обов'язків, підстава виникнення, суб'єктний склад.

3. Основним об'єктом інформаційних правовідносин є інформація. Визначальна роль інформації, як під час побудови структури інформаційних правовідносин, так і під час формування інформаційного суспільства в Україні, розкривається через класифікацію її видів за змістом, порядком доступу, суб'єктами-розпорядниками, територією поширення, формою, призначенням, значенням для суспільства.

Цікавими для наукової спільноти та корисними для навчального процесу у вищих навчальних закладах можуть бути подальші перспективні дослідження інституту інформаційних правовідносин у напрямі з'ясування їхньої ролі в суспільстві та їх історично-правового розвитку (зокрема в контексті становлення інформаційного права в Україні).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Гавловський В.О. Інформаційне законодавство України: концептуальні основи формування / В.О. Гавловський, В.С. Цимбалюк, М.Я. Швець, Р.А. Калужний // Право України. – 2001. – № 7. – С. 81.

2. Гевлич А. Державна політика України у сфері захисту персональних даних : міжнародно-правовий аспект / А. Гевлич, В. Селиванов // Право України. – 2006. – № 1. – С. 9–15.
3. Гонцяж Я. Свобода інформації та виконавча гілка влади: Правові норми. Інституції. Процедура / Я. Гонцяж, Н. Гнидюк. – К. : Міленіум, 2002. – 240 с.
4. Капінус Л.І. Проблеми визначення права на доступ до інформації / Л.І. Капінус // Правові та політичні системи сучасності: матеріали наук.-практ. конф. (Луцьк, 22 квітня, 2012 р.). – К., 2012. – 96 с.
5. Костецька Т.А. Актуальні проблеми державно-правового регулювання інформаційних відносин / Т.А. Костецька // Часопис Київського університету права. – 2006. – № 4. – С. 63–68.
6. Селезньова О. М. Теоретико-методологічні основи інформаційного права України : [монографія] / О.М. Селезньова. – Чернівці : Місто, 2014. – 408 с.
7. Синьокий О.В. Високотехнологічне інформаційне право України / О.В. Синьокий. – Х. : Право, 2010. – 360 с.
8. Сіленко А.О. Розвиток інформаційного суспільства в Україні: позитиви та ризики / А.О. Сіленко // Сучасна українська політика. – 2007. – Вип. 10. – С. 197–207.
9. Фігель М.В. Доступ до інформації та електронне урядування / М.В. Фігель. – К. : Факт, 2004. – 336 с.
10. Цимбалюк В.С. Інформаційне право: визначення сутності та змісту як комплексної галузі права / В.С. Цимбалюк // Правова інформатика. – 2005. – № 2. – С. 5–14.